У К Р А Ї Н А

ПАСПОРТ

об'єкта культурної спадщини

Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети (казарма Єлізаветинської фортеці)

(найменування об'єкта)

вид	тип	категорія пам'ятки
Архітектура та містобудування	Споруда	Національного значення

1. Дата утворення об'єкта:

1801 р.

2. Місце знаходження об'єкта:

м. Кіровоград, Фортеця, 21

3. Охоронний № пам'ятки:

252/4

4. Дата і № рішення, відповідно до яких об'єкт узято на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

Пам'ятка архітектури національного значення, взята на державний облік постановою Ради Міністрів Української РСР від 24 серпня 1963 р. № 970

5. Наявність охоронних дошок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок: охоронних дошок, охоронних знаків немає

На стовпах центральних воріт лікарні встановлені в 1957 р. меморіальні мармурові дошки з написами: «1800–1950 В крепости Елизаветы в 1786 и 1792 годах пребывал великий русский полководец А.В. Суворов», «В крепости Елизаветы в 1773 – 1794 годах пребывал великий русский полководец М.И. Кутузов. 16.IX.1950».
Меморіальні дошки взяті на облік рішенням облвиконкому від 17 вересня 1969 р. № 404.

6. Власник:

Комунальна власність міста. Власник: Управління власності та приватизації комунального

майна Кіровоградської міської ради. Адреса: 25006, м. Кіровоград, вул. Карла Маркса, 41. Тел. (052-2) 24-08-33.

7. Користувач:

1-а міська лікарня. Адреса: 25001, м. Кіровоград, Фортеця, 21. Тел. (052-2) 23-20-55, (052-2) 23-70-04.

8. Охоронний договір:

№78, укладений 20.07.2004 р. між Регіональною службою охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації в особі начальника Регіональної служби Ліповця Івана Івановича та головним лікарем 1-ї міської лікарні Андреєвою Ларисою Миколаївною.

9. Функціональне використання:

сучасне	**первісне**	**інші (протягом часу існування об'єкта)**
Кухня 1-ї міської лікарні, складські приміщення	Солдатська кухня для харчування гарнізонних рот фортеці Святої Єлисавети	Кухня лікарні

10. Історичні дані про об'єкт:

Фортеця збудована відповідно до особистого указу Імператриці Єлисавети Петрівни від 11 січня 1752 р. для захисту російських кордонів із півдня та розширення земель Російської імперії. Фортеця була закладена генерал-майорами А.І. Глєбовим та І.С. Хорватом 18 червня 1754 р. Вона відіграла суттєву роль в російсько-турецькій війні 1768–1774 рр., а в 1768 р. утримала облогу військ кримського хана Кирим-Гирея. На початку будівництва фортеці майже всі будівлі були дерев'яними. Дерев'яні споруди проіснували до кін. 18 ст. У 1798 р. Єлисаветградською інженерною командою було розроблено креслення мурованих казарм, які затвердила Державна військова колегія від Артилерійської експедиції.

Після укладання 1774 р. Кучук-Кайнарджийського миру фортеця втратила своє стратегічне значення у зв'язку з перенесенням південних кордонів Росії на береги Чорного моря. Рескриптом Імператриці Катерини II від 10 лютого 1784 р. на ім'я генерал-фельдмаршала князя Г.О. Потьомкіна було повідомлено, що фортеця Св. Єлисавети перетворена на «внутренний город...так как по своему положению в середине государства крепостью считаться не может». В 1794 р. тут ще утримувалося 162 гармати, які обслуговувалися 277 артилеристами. Повне скасування фортеці здійснилося 15 березня 1805 р. Фортечний гарнізон було розформовано, але в казармах ще багато років розміщувався нестройовий батальйон – три інвалідні роти. За різних часів у фортеці перебували Г.О. Потьомкін, Н.А. Румянцев-Задунайський, О.В. Суворов, М.І. Кутузов. Під час Кримської війни 1853–1856 рр. в будівлях фортеці було розміщено лікарню, в якій працював М.І. Пирогов.

Комплекс споруд фортеці Святої Єлисавети побудований інженером-полковником Менцеліусом. У кін. 18 ст. тут був розквартирований Бугський кінно-єгерський полк під командуванням М.І. Кутузова. Споруди капітально відремонтовані в 1820–1839 рр., у кін. 19 - поч. 20 ст. зазнали часткову перебудову.

У зв'язку з проведенням додаткових науково-дослідницьких робіт (2003 р. у Російському Державному Військово-історичному архіві) на основі виявлених архівних документів зроблені деякі уточнення стосовно датування та назви будівель фортеці Святої Єлисавети. Дата побудови казарм – 1754 р., вказана у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України, затвердженому постановою Ради Міністрів Української РСР від 24 серпня 1963 р. № 970, не є дійсною (це дата початку будівництва фортеці Святої Єлисавети). Дати будівництва казарм та

кухні точно встановити не вдалося, але на генеральному плану фортеці за 1804 р. (РДВІА, м. Москва. – Ф. 349 – Оп.12. – Спр. 5743. «План, фасады, прорезы выстроенных зданий в крепости Св. Елисаветы») позначені будівлі військових споруд з датою будівництва – 1801 р. Назва «казарми» теж вказана невірно. Відповідно до того ж плану, під літерою «Е» значиться – «план связи солдатской кухни для питания гарнизонных рот». Внесення означеної будівлі як «казарми» до Державного реєстру нерухомих пам'яток України є помилковим. До Державного реєстру нерухомих пам'яток України необхідно внести корективи щодо назви об'єкту та надати назву об'єкту «солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, охорон. № 252/4».

Сьогодні в будівлях фортеці розміщено відділення 1-ї міської лікарні. В колишній будівлі солдатської кухні для харчування гарнізонних рот розміщено кухню лікарні та складські приміщення.*

* При складанні історичних даних використано матеріали, зібрані Р.Г. Ковальовою - провідним спеціалістом-архітектором Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації (див. п. 18).

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль у навколишньому середовищі	Солдатська кухня виконує роль рядового об'єкта у складі комплексу споруд фортеці Святої Єлисавети. Зараз використовується як кухня та складські приміщення 1-ї міської лікарні, що розташована у південній частині фортеці в межах земляних укріплень. Характер розпланувальної системи, в якій розміщена будівля – регулярний. Через територію фортеці проходить автомобільна дорога у напрямку північний схід – південний захід.
Ландшафт	Територія фортеці розташована на пагорбі між річками Інгул та Сугоклея. Обмежена земляними валами у формі шестикутної зірки та ровів. В межах валів характер рельєфу рівнинний. За видами зелених насаджень територія являє собою парк, засаджений деревами листопадних порід та чагарниками.
Опис об'єкта	Будівля кухні 1-поверхова мурована, прямокутної за планом форми. Розміри будівлі: довжина – 49,35 м, ширина – 6,70 м (без прибудови), висота – 5,2 м. За первісною функцією – об'єкт військового призначення. Розпланувальний тип споруди: однорядний багатокамерний. Фасади оздоблено профільованим карнизом. Архітектурний ритм у побудові фасадів завдають витягнуті за вертикаллю прямокутної форми вікна та двері. Стіни будівлі зведено із блоків вапна та цегли, у 1950-і рр. потиньковано під «шубу». Дах вальмовий по дерев'яних кроквах з горищем.
Перебудови, втрати й історичні нашарування	Будівлю було капітально відремонтовано (з частковою перебудовою) у 1950-і рр. Декілька вікон в будівлі закладено. З боку південно-східного фасаду прибудовані додаткові приміщення, зовнішні стіни яких обличковані кахельною плиткою.
Наявність творів мистецтва та їх опис	Твори мистецтва відсутні.
Опис території об'єкта	Ділянка лікарні, до складу якої за своїм сучасним призначенням належить колишня солдатська кухня, розташована у південній частині території фортеці Святої Єлисавети у межах земляних укріплень (валів та ровів), які за планом мають форму шестикутної зірки. З північного боку від лікарні у парковій зоні розміщений меморіал воїнам, загиблим під час Великої Вітчизняної війни. З північно-східного боку – садиба реставраційних майстерень. На

	території лікарні поруч з кухнею розташовані лікувальні корпуси, господарчі будівлі тощо. Територія озеленена. Навкруги будівель ростуть багаторічні дерева листопадних порід. Прокладені асфальтовані дороги, пішохідні доріжки та розбиті клумби. Між лабораторним корпусом (колишньою казармою для двох рот) та будівлею кухні розташовано фонтан круглої форми. Поруч з ним – пам'ятник М.І. Пирогову.
Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акту технічного стану	Фундаменти стрічкові з бутового каменю. Зовнішні стіни зведені з блоків вапняку та цегли, у 1950-і рр. потиньковано під «шубу». Несучими є поздовжні стіни. Внутрішні стіни з вапняних блоків та цегли. Перетинки являють собою дерев'яну каркасну конструкцію з щільним дощатим настилом та заповненням глиняно-солом'яною сумішшю. Покриття стін (в залежності від призначення приміщень): кахельною плиткою, шпалерами на клею, олійною фарбою на висоту 1,6 м та водорозчинними фарбами. Перекриття дерев'яне балкове. Карнизи дерев'яні. Дах вальмовий по дерев'яних кроквах з горищем, покритий азбестоцементним хвильовим листом. Підлога – бетонна, в деяких приміщеннях вкрита керамічною плиткою. За ступенем капітальності – мурована споруда з невогнестійким перекриттям. Загальний технічний стан будівлі задовільний, але потребує проведення ремонтно-реставраційних робіт.
Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання	Інженерні мережі – водогін, побутова і зливова каналізація, теплові мережі, лінії електропередач, освітлення. Інженерне обладнання – електропостачання, опалення, водогін, каналізація.
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації яка провела оцінку, вартість в гривнях	Оцінка майна не проводилась

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю), визначного місця)**:**

Перелік складових комплексу споруд фортеці Святої Єлисавети:

1. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/1 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
2. Казарма для трьох рот фортеці Святої Єлисавети (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/2 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
3. Казарма для двох рот фортеці Святої Єлисавети (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/3 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
4. **Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети** (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/4 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
5. Земляні укріплення фортеці Святої Єлисавети (1754 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/5 (постанова РМ УРСР від 06.09.1979 р. № 442);
6. Корпус лікарні (1924 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 60-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
7. Корпус лікарні (1924 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 61-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
8. Приймальне відділення лікарні (1870 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 62-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
9. Корпус лікарні (1900 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 63-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);

10. Корпус лікарні (1900 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
11. Корпус лікарні (1900 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
12. Корпус лікарні (1910 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
13. Господарчий корпус лікарні (1910 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
14. Корпус лікарні (1910 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
15. Льох (кін. 18 – поч. 19 ст.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура).

13. Територія об'єкта:

Площа	Близько 57,0 га
Опис меж території об'єкта	Територія фортеці Святої Єлисавети обмежена фортифікаційними земляними укріпленнями: валами та ровами. З північно-західного боку до неї примикають ділянка підприємства міського автодору, ділянка АТС, квартал середньоповерхової (4-5 поверхів) житлової забудови по вул. 50 років Жовтня. З півночі – ділянка торговельного закладу, з північного сходу – ділянки готелю, автостоянки, середньо- та малоповерхової житлової забудови по вул. Куроп'ятникова. З південного сходу – малоповерхова садибна забудова по вул. Комсомольській. З півдня – територія в'язниці. З південного заходу – подвір'я середньоповерхової житлової забудови по вул. Яновського. З заходу – ділянки дитячого садка та середньої школи № 32.

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта:

Якості об'єкта завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка	Це одна з небагатьох мурованих будівель військового призначення початку. 19 ст., що збереглися до нашого часу. Разом з земляними укріпленнями фортеці та іншими історичними будівлями складає пам'ятку фортифікаційного мистецтва другої половини 18 – початку 19 ст.

15. Зони охорони пам'ятки: зони охорони пам'ятки не розроблені.

Організація-розробник науково-проектної документації	
Дата розробки науково-проектної документації	
Дата і № документа про затвердження науково-проектної документації	
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об'єкт:

науково-проектна документація не розроблялася.

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об'єкті: дослідницькі й реставраційні роботи не проводилися.

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Виконавець	Підрядна організація

18. Основні джерела відомостей про об'єкт:

Археологічні матеріали	
Іконографічні матеріали	
Архівні матеріали	1. Російський державний військово-історичний архів, м. Москва (РДВІА, м. Москва). – Ф. 418. – Оп.1. – Спр. 571. – 1754. 2. РДВІА, м. Москва. – Ф. 349. – Оп.12. – Спр. 5740. – 1804. 3. РДВІА, м. Москва. – Ф. 349. – Оп.12. – Спр. 5743. – 1804. 4. РДВІА, м. Москва. – Ф. 349. – Оп.12. – Спр. 5744. – 1804.
Бібліографічні матеріали	1. Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1853. – Т. 3. 2. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния / Составил генерального штаба полковник А. Шмидт. – Ч.2. – СПб.: тип. Калиновского, 1863. 3. Пашутин О.М. Исторический очерк. – Елисаветград.: Тип. Бр. Шполянских, 1897.

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фотофіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
План території пам'ятки	2	2006 р.	Позначення споруд фортеці Святої Єлисавети на топооснові виконано Ковальовою Р.Г. Комп'ютерна обробка креслень Александрової Г.П.
Обміри:			
Поповерхові плани	1	2003 р. 2006 р.	Ковальова Р.Г., Сємічова В.О., Гончаренко О.А. Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П.
Креслення фасадів	1	2003 р. 2006 р.	Ковальова Р.Г., Сємічова В.О., Гончаренко О.А. Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П.
Фотофіксація:			
Фото загального вигляду	2	20.12.2006 р.	Бреяк О.В.
Фото фрагментів			
Фото деталей			
Фото інтер'єрів			
Інше			

Паспорт склав:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Молодший науковий співробітник НДІТІАМ	Інженер-будівельник	Бреяк О.В.		25.12.2006 р.
В.о. завідувача відділу НДІТІАМ	Архітектор	Жаворонкова Т.Л.		

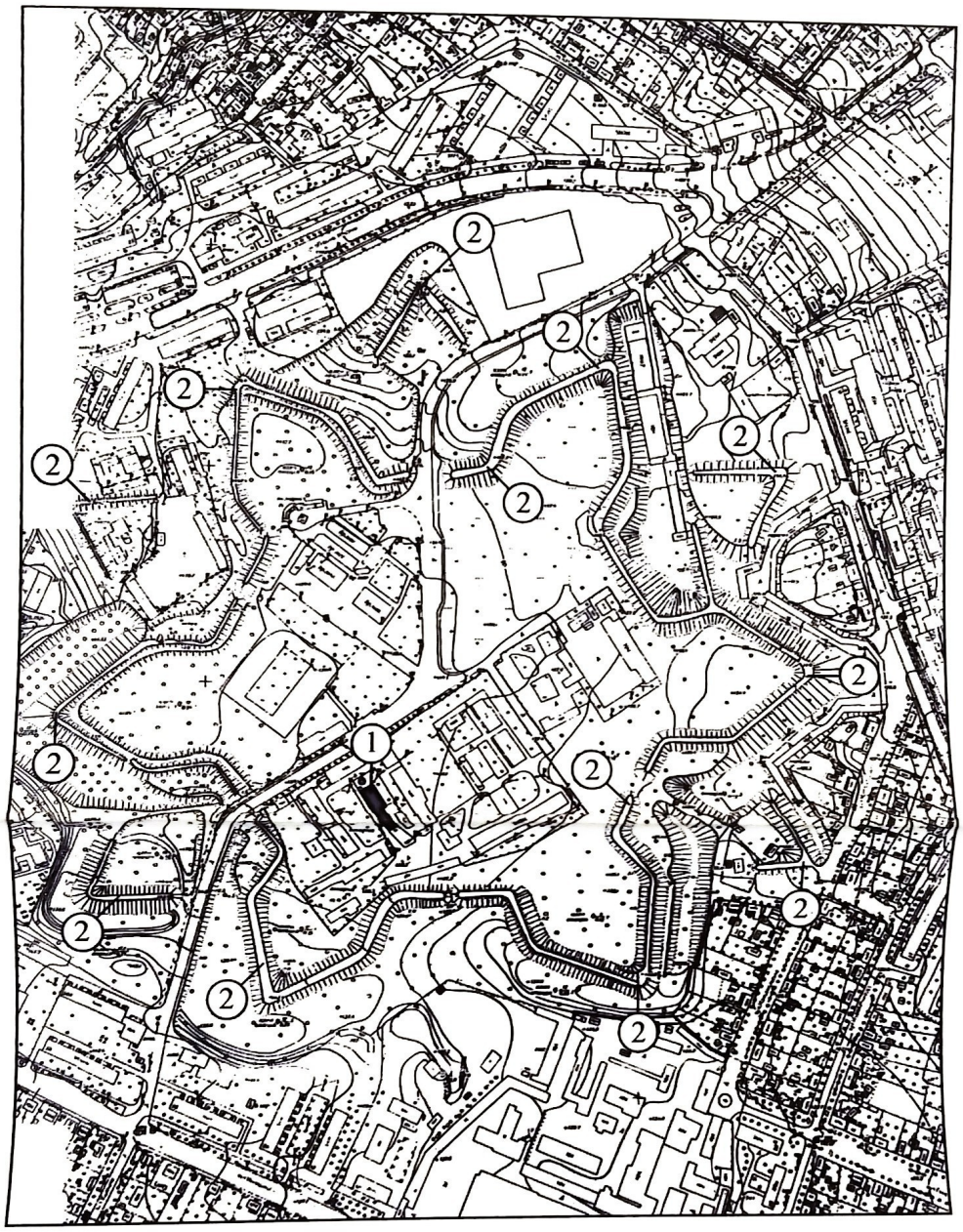
НДІТІАМ – Державний науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування

Від Замовника:

Начальник Управління реставрації та регенерації історичної забудови Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України

Майстерчук Т.П.

ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Експлікація будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети:

1. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
2. Землені укріплення фортеці Святої Єлисавети, 1754 р.

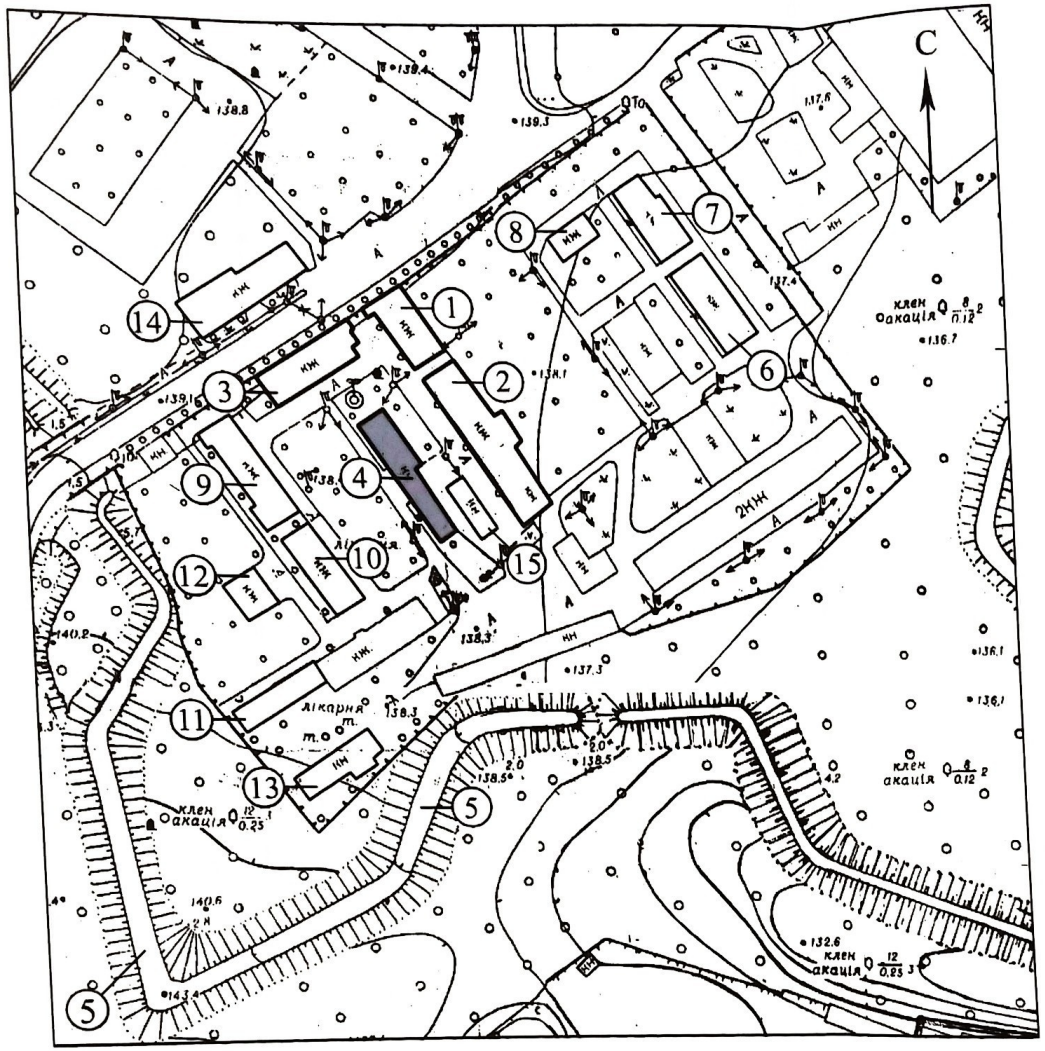
м. Кіровоград. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

План території пам*ятки,
М 1: 5000.

Викопіювання з топографічної зйомки 1998 р. надано Управлінням містобудування, архітектури, екології та земельних відносин Кіровоградської міськради.

Складання експлікації будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети за станом на 2006 р. з позначенням їх на топооснові виконано провідним спеціалістом-архітектором Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації Р.Г. Ковальовою.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

м. Кіровоград. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Фрагмент плану території пам*ятки,
М 1: 2000.

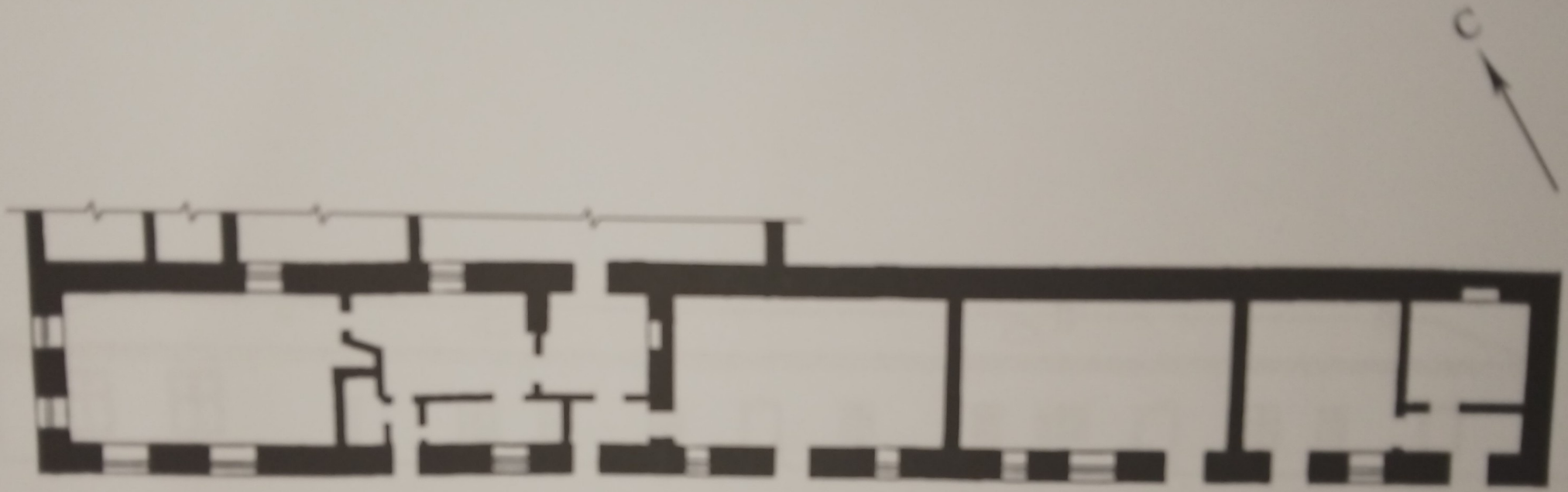
Викопіювання з топографічної зйомки 1998 р. надано Управлінням містобудування, архітектури, екології та земельних відносин Кіровоградської міськради.

Складання експлікації будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети за станом на 2006 р. з позначенням їх на топооснові виконано провідним спеціалістом-архітектором Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації Р.Г. Ковальовою.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

Експлікація будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети:

1. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
2. Казарма для трьох рот фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
3. Казарма для двох рот фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
4. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
5. Землені укріплення фортеці Святої Єлисавети, 1754 р.
6. Корпус лікарні, 1924 р.
7. Корпус лікарні, 1924 р.
8. Приймальне відділення лікарні, 1870 р.
9. Корпус лікарні, 1900 р.
10. Корпус лікарні, 1900 р.
11. Корпус лікарні, 1910 р.
12. Корпус лікарні, 1900 р.
13. Господарчий корпус лікарні, 1910 р.
14. Корпус лікарні, 1910 р.
15. Льох, кін. 18 - поч. 19 ст.

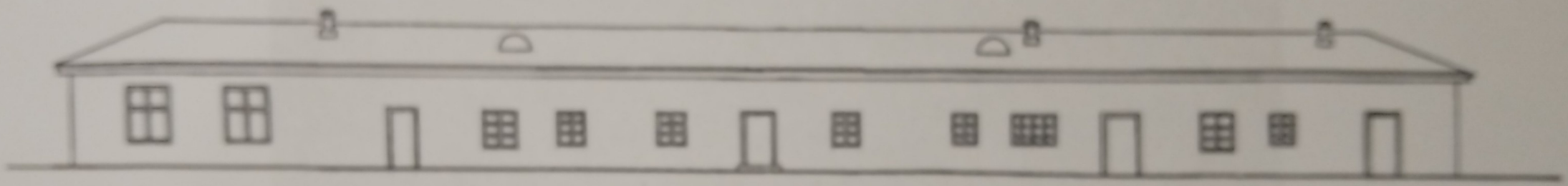
м. Кіровоград. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

План, М 1:200.

При складанні креслення використано матеріали обмірів співробітників
Регіональної служби охорони і реставрації пам*яток містобудування та архітектури
Кіровоградської обласної державної адміністрації: Ковальової Р.Г., Семічової В.О., Гончаренко О.А., 2003 р.

Перевірено Бреяк О.В. за станом на 2006 р.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

м. Кіровоград. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Південно-західний фасад, М 1:200.

При складанні креслення використано матеріали обмірів співробітників
Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури
Кіровоградської обласної державної адміністрації: Ковальової Р.Г., Семічової В.О., Гончаренко О.А., 2003 р.

Перевірено Брєяк О.В. за станом на 2006 р.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

м. Кіровоград. Солдатська кухня
фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Загальний вигляд пам*ятки з півдня.

Фотофіксація Бреяк О.В., 20.12.2006 р.

м. Кіровоград. Солдатська кухня
фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Загальний вигляд пам*ятки з південного заходу.

Фотофіксація Бреяк О.В., 20.12.2006 р.